

Magyar nyelv.

Az érzelmi költészet összefoglalása.

IV. osztály.

Óravázlat.

I. Számonkérés.

1. Szabolcska: Dal a kis Demeter Rózsikáról; Tompa: Tornácmon.

2. Irásbeli: Temetésen; Egy szomorú emlék.

II. Ráhangolás.

A költészet felosztásáról tanultak felújítása.

III. Célkitűzés.

Az érzelmi költészeetről szerzett ismeretek összefoglalása és rendezése.

IV. Tárgyalás.

1. A dal.

2. Berzsenyi: A magyarokhoz. } Az óda.
Petőfi: A hazáról.

3. Berzsenyi: Fohászkodás. } A himnusz.
Endrődi: Angelus.

4. Petőfi: Egri hangok. } A ditiramb
Vörösmarty: Főti dal.

5. Petőfi: Egy gondolat bánt engemet. } A rapszódia.
Véghvári: Eredj, ha tudsz.

6. Szabolcska: Dal a kis Demeter Rózsikáról. } Az elégia.
Tompa: Tornácmon.

7. Az érzelmi műfajok három csoportjának összehasonlítása:

a) a dal;

b) az óda, himnusz, ditiramb és rapszódia;

c) az elégia.

8. Sajó Sándor: *A veréb* című költeményének bemutatása, és műfajának megállapítása.

V. Összefoglalás.

Házi írásbeli feladat: Karácsonyi hangulat a városban.
— Hogyan készül a falu (tanya) a karácsonyra?

Tanítás.

I. Számonkérés.

1. Milyen megható költeményekben mélyedtünk el a múlt órán, G? (Szabolcska Mihálynak *Dal a kis Demeter Rózsikáról*. — és Tompa Mihálynak *Tornácomon* című költeményében.) Mi a kis Demeter Rózsikáról szóló költemény tárgya, F? (A kis Demeter Rózsika szomorú halála.) Milyen kapcsolatban volt a kis leányka a költővel, K.? (Szabolcska ref. pap volt, s a kis Demeter Rózsikát hittanra tanította.) Milyen hatással volt a költőre kis tanítványa váratlan halála, V.? (Nagy fájdalomában szinte megrendült az isteni gondviselésbe vetett hite, de amikor kiöntötte lelke fájdalmát, megenyhült.) Mondd el a költemény gondolatmenetét, D.! (A költemény négy szerkezeti egységből áll: 1. a költő fájdalomában zúgolódik Isten rendelese ellen; 2. elmondja, ki volt Demeter Rózsika; 3. elbeszéli a kislány halálát; 4. visszavonja kifakadásait és megvigasztalódik.) Mit állapíthatunk meg a költemény stílusáról, E.? (A kérdés, felkiáltás és esdeklés a költő fájdalmas lelkiállapotát fejezi ki, s az előadást élénkíti.) Mit kell tudni költeményünk műfajáról, M.? (Műfaja elégia, azaz: panaszdal. A költő kiönti lelke fájdalmát és megvigasztalódik.) Foglald össze a másik költeményre vonatkozó tudnivalókat, F.! (A *Tornácsomon* című költemény Tompa búsongó természetének megnyilatkozása. A vers első fele leírás, második fele lehangoló elmélkedés. A Sajó képe régi bánatot újít fel a költő lelkében s mikor beesteledik, a költő lelke is elsötétül, s úgy érzi, hogy nem érdemes élni. A távolban kigyúló csillag azonban reményt önt a csüggedő szívbe.) Mi az elégia, P.? (Megenyhülő fájdalmat kifejező költemény.)

2. Remélem, az elégia hangulata nyilatkozik meg fogalmazványotokban is. [A füzetek megtekintése.] Hallgassuk meg P. dolgozatát!

Temetésen.

A múlt nyáron történt, hogy egy régi jó barátom, kedves játszótársam tüdőgyulladásban meghalt. Természetesen én is elkísértem utolsó útjára.

A róksai temető halottasházában volt felravatalozva. Még egyszer megnéztem kedves arcát, mely most falfehér és merevedett volt, élénken csillogó kék szemeit, mely örökre lezárult. Visszaemlékeztem a vele töltött szép időkre, a kedves szórakozásokra, — és a fájdalom szorongatta torkomat. A koporsót csakhamar leszögezték. Megérkezett a pap, aki elvégezte a temetési szertartást. Utána megkondult a lélekharang, a megboldogultat kocsira tették, és megindult a gyászmenet a sír felé. A család tagjai szomorúan haladtak a koporsó után. Én is velük mentem. Elértünk a sírhoz. A pap a szertartás végeztével utolsó áldását adta a halottra. A koporsót leeresztették a sírba. Az első göröngyöt a pap dobta rá. A föld dübörögve hullt a

kóporsóra. De mintha az édesanya szívére esett volna, mert kitört belőle a fájdalom, és szívettpősen zokogott. Nekem is megeredt a könnyem..., nem tudtam elfojtani... A temetés végeztével szomorú szívvel ballagtam hazafelé.

Még ma is fájdalmasan emlékszem e szomorú napra. De minden hiába!... Megnyugszom a jó Isten akaratában. (P. S.)

Látom a szemetekről, hogy megelégedéssel fogadtátok P. fogalmazványát. Vajjon miért, M.? (Elejétől végig a temetés szomorú hangulatát érezteti. A bevezetésben kedves barátja haláláról emlékezik meg; a tárgyalásban leírja a temetés lefolyását, s ezek kapcsolatban bánatos érzelmeket és gondolatokat fejez ki; a befejezésben fájdalommal emlékszik erre a temetésre, de megnyugszik Isten akaratában. Minden mondat a tárgyra vonatkozik, és a természetes sorrendet követi. Az első hant dübörgéséről szóló rész igen szép kifejezés: mintha az édesanya szívére hullott volna.) Úgyes hozzászólás volt. Mit óhajt még mondani F.? (Nem megy a hangulat rovására, ha két mondatot helyesbítünk. *Megérkezett a pap, aki elvégezte a szertartást*; helyesen: *Megérkezett a pap, és elvégezte a szertartást*. A befejezésben: *Emlékszem e napra* helyett: *Emlékszem erre a napra*.) Ha P. figyelmesen végigvizsgálta volna munkáját, észrevette volna a kifogást. Dolgozata azonban így is eredményes és hatásos.

Lássuk; mit írt L.!

Egy szomorú emlék.

Tél volt. Az angyalkák bizony jól kiharították a dunnát, mert a hó kövér cseppekben sietett a földre. Az utca néptelen volt, de a katonazene gyászos hangja kicsalta az emberek sokaságát. Már tízszer változott azóta a tél és a nyár, és akkor még csak négyéves voltam, mégis pontosan emlékszem mindenre.

Könny szökik a szemembe, ha újra megtörténik minden lelki szemetem előtt... A tömeg közepén halad a gyászkoesi, utána egy gyászborult, megtört, zokogó asszony kézenfogva vezeti síró kisleányát. A gyászmenet lassan a temetőbe ér. Ott az Isten szolgája utoljára búcsúztatja el a halottat. Kétségbeesett sírás és jajgatás kíséri a kóporsót rendeltetési helyére. A pap megszenteli a sírt, és Isten akaratában való megnyugvásra inti a zokogó asszonyt... A gyászolók csakhamar szétszélednek, csak az özvegy marad ott még sokáig kis árvájával. Beesteledik. Még néhány fájdalmas, görcsös zokogás, és ők is eltávoznak. A fájdalom az árva otthonban csak fokozódik. „Apuka gyere már haza!” — hangzik olykor a kisleány fájdalma. Mindhiába! A sírból nincs visszatérés...

Könnyeimtől nedves az arcom, valahányszor édesapámra gondolok.

Uram Teremtőm, miért mérted ránk ezt a csapást! Milyen más lenne az élet, ha megtartottad volna drága édesapámat! De nem zúgolódom, mert tudom, hogy Te az árvák atyja vagy, mert érzem, hogy velem vagy.

(L. J.)

Miért hatott L. dolgozata lelkiünk mélyéig, K.? (Visszaemlékezik egy szomorú eseményre, egy tíz évvel ezelőtt történt temetésre, s úgy adja elő látomását, mintha a jelenben történné. Hatásos, hogy csak a temetés leírása után árulja el, hogy édesapjáról van szó. Fájdalmak kiöntése után megnyugszik Isten rendelésében. Nagyon szép, hatásos dolgozat.) Mindenben igazad van, de a tömeges jelentkezés arra vall, hogy valami kikerülte a figyelmedet. Nem kell ezért a kis elírásért olyan heves rohamot intézni, mert L. is nagyon jól tudja, hogy a hó nem *cseppekben* hull, hanem *polyhekben*. L. derék munkát végzett. Aki ilyen lélekkel emlékszik megboldogult édesapjára, azzal valóban vele van a jó Isten.

II. Ráhangelés.

No de elég volt már a szomorúságból. Térjünk át kedélyesebb beszélgetésre! Hogyan osztályoztuk a költészetet tárgy szerint, B.? (Tárgy szerint van külvilági és belvilági költészet.) Mi a külvilági költészet, H.? (A külvilági költészet vagy időbeli eseményeket ad elő, vagy térbeli dolgokat ír le. E szerint két ága van: elbeszélő és leíró költészet.) Melyek az elbeszélő költészet műfajai, R.? (Mese, monda, legenda, költői elbeszélés, ballada, románc, eposz és regény.) Sorold el a leíró műfajokat, N.! (A leíró költészet egyik csoportjának tárgya az ember; idetartozik az életkép, a fajkép és a jellemkép. A másik csoport tárgya a természet; műfajai: állatrajz, tárgyrajz, tüneményrajz, tájrajz, útjrajz, költői leírás.) Mi a belvilági költészet lényege, S.? (A belvilági költészet tárgya az író érzelmei és gondolatai. E szerint a belvilági költészetnek is két ága van: érzelmi és gondolati költészet.) Mely csoportba tartozó műfajokkal foglalkozunk három hét óta? (Az érzelmi műfajokkal.) Sorold el a megismert műfajokat, T.! (Dal, óda, himnusz, ditiramb, rapszódia, elégia.)

III. Célkitűzés.

Most foglaljuk össze és rendezzük az érzelmi költészet műfajairól tanult ismereteket!

IV. Tárgyalás.

1. A dal.

Melyik az érzelmi költészet legegyszerűbb műfaja? (A dal.) Mi a dal, B.? (A dal egyszerű érzelmeknek rövid, dalolható alakban való kifejezése.) Eredete szerint hányféle, K.? (Kétféle: népdal és műdal.) Mit tudsz a népdalról, F.? (A népdal szerzője ismeretlen, a nép ajkán keletkezik, és szájról-szájra, apáról-fiúra terjed. A szöveg és a dallam együtt születik. A népdal legfőbb tulajdonságai az egyszerűség és őszinteség.) Emeltesek népdalokat tárgyuk megnevezésével! (A jelentkező tanulók: *Te vagy a legény* — kurucdal; *Beszegődtem Tarnócára*

— pásztordal; *Zsindelyezik a kaszárnya tetejét*. — *katonadal*; stb.) Énekeljük el a *Beszegődtem Tarnócára* kezdetű dalt! [Ének.] *Mi piroslik ott a síkon...* [Ének.] *Kossuth Lajos azt izenté...* [Ének.] Ahogyan a közmondásokból a magyar nép észjárása, gazdag élettapasztalata és bölcsesége szól hozzánk, úgy a népdalban a magyar nép szíve nyilatkozik meg: örömet-bánatát dalba önti, nehéz munkáját dallal édesíti. Szeressük és becsüljük a magyar népdalt, tanuljunk minél többet, és ne fertőzzük meg magyarságunkat a divatos „slágerek” éneklésével. — Beszélj a műdalról, F.! (A műdalokat hívatott költők írják. Gyakran a népdalokat utánozzák, de magasabbrendű érzelmeket is szoktak kifejezni. A zeneszerzők szokták megszentésíteni. Szabolcska Mihálynak *Tele van a város akác-favirággal* című dalát Fráter Lóránd zenésítette meg.) Énekeljük el! [Ének.] Említs a népdalokhoz használt dalt, M.! (Petőfi: *Befordultam a konyhába.*) Említs egy magasabbrendű dalt, H.! (Ady: *Krisztuskereszt az erdőn.*) Ki a legnagyobb magyar dalköltő? (Petőfi Sándor.) Szeressük a magyar dalt, mert akinek dalos az ajka, annak gazdag a szíve!

2. Az óda.

Melyik a soronlévő műfaj? (Az óda.) Idevágó olvasmányaink D.? (Berzsenyi Dániel: *A magyarokhoz*; Petőfi: *A hazáról.*) Mi a Berzsenyi-óda tárgya, K.? (A régi magyar erkölcsök pusztulása miatt megnyilatkozó hazafias aggodalom.) Gondolatmenete, L.? (A magyar nemzet hajdan nagy volt, pedig tatárral és törökkel kellett megküzdenie, sőt a polgárháború is emészette erejét. De más volt akkor a magyar, mint most. A régi erkölcs megromlott, idegen nyelvnek és viselkedésnek hódol a magyar. Attila, Árpád és Hunyadi korában nem úgy volt. A világ rendje, hogy minden elpusztuljon. Így a magyar nemzet is. A keserű lemondás buzdítás akar lenni, mert Berzsenyi nem vesztette el hitét a nemzet jövőjében.) Alapgondolata. R.? (Minden ország támasza, talpköve a tiszta erkölcs...) Halljunk néhány szót a költőről, V.! (Berzsenyi a klasszikus óda legnagyobb mestere irodalmunkban. Jó száz évvel ezelőtt élt. Versei tele vannak ókori vonatkozásokkal, s ezek szemléletessé teszik az előadást.) Mi az óda? (Fenséges dal.) Miről szól Petőfinek *A hazáról* című ódája, P.? (A költő heves indulattal szembeállítja a mult nagyságát és a jelen sivárságát.)

3. A himnusz.

Melyik a következő műfaj? (A himnusz.) Mely himnuszt olvastuk, L.? (Berzsenyi: *Fohászkodás*; Endrődi Sándor: *Angelus.*) Szavald el Berzsenyi *Fohászkodás*-át, B.! (Fohász-

kodás. Irta: Berzsenyi Dániel. Isten! kit a böles lángeze föl nem ér...) Mit szóltok ehhez az előadáshoz? G.! (Elég hatásos volt, mert igyekezett a költő érzelmeit kifejezni. A második szakaszba kétszer kezdett bele, s a végét kissé erősnek találtam.) Helyes. Mi a *Foháskodás* tárgya, D.? (Isten végtelen nagyságának elismerése és imádása.) Miről szól a másik himnuszunk, K.? (Endrődi *Angelus*, vagyis *Angelus Domini* = *Úr angyala* című imádságában Isten segítségéért esdekel, hogy az élet örvényeiben mindig a jó Atyára találjon.) Mi a himnusz, V.? (Vallásos tárgyú óda, Istent dicsőítő költemény. Görög jelentése: magasztaló ének.)

4. A ditiramb.

Melyik műfaj következik? (A ditiramb.) Olvasmányaink, L.? (Petőfi: *Egri hangok*; Vörösmarty *Fóti dal*.) Ismertesd röviden az *Egri hangok* keletkezését, H.! (Petőfi elvetődött egyszer Eger városába. Ott nagy lelkesedéssel fogadták. Az egri kispapok látták vendégül. A tüzes bikavér, a meleg barátság és a lelkes ünneplés mámorba ejtette a költőt. Hullámzó érzelmeit dalba öntötte.) Miről szól ez a költemény, N.? (Az első rész a költő mámoros hangulatát, a második rész hazafias érzelmeit fejezi ki.) Mi teszi ezt a költeményt annyira elevenné, R.? (Tele van gyönyörű ellentétekkel, továbbá kérdésekkel és felkiáltásokkal.) Ismertesd röviden a *Fóti dal*-t, S.! (Vörösmarty Fáy András, a nagy meseíró szüretjén Fóton olvasta föl barátainak, ezért Fóti dalnak nevezték el. Első része a bor dicsőítése, második része tele van hazafiúi óhajtsókkal, befejezése egy szent fogadásból áll: mindent a hazáért!) Miért bordalok ezek, K.? (Mert a barátság és a bor okozta mámort dicsőítik, de nemes hazafias érzelmek is csendülnek ki belőlük.) Mi a bordal vagy ditiramb, M.? (A barátság és a bor okozta mámort dicsőítő költemény, melyből a nemes hazaszeretet hangja is kicsendül. Ilyen dalokkal dicsőítették a görögök a bor istenét.)

5. A rapszódia.

Most mi következik? (A rapszódia.) Milyen rapszodiákat ismerünk, L.? (Petőfi: *Egy gondolat bánt engemet*; Végvári: *Eredj, ha tudsz*.) Miről szól Petőfi rapszodiája, T.? (Petőfi megjósolja halálát és temetését.) Mondd el a gondolatmenetét, J.! (A költő nem akar ágyban párnák közt meghalni; a csatamezőn akar elesni a szabadságért; közös sírban kíván pihenni a hősekkel.) Miért akart Petőfi a világszabadságért meghalni, V.? (Oly nagyfokú rajongás élt szívében a szabadságért, hogy az egész világot akarta megváltani.) Mit tudsz a költemény

előadásmódjáról és verseléséről, R.? (Előadásmódjára jellemző a mámoros elragadtatás, a lázas sietség, a szaggatott gondolatmenet. Ezt fejezi ki a versalak is: első és harmadik része nyugodtmenetű jambus, középső része pattogó anapestus. Egyébként az egész költemény folyóvers.) Hasonló-e ehhez Végvári verse, D.? (Ugyanolyan lázasmenetű költemény. Az elnyomott erdélyi magyarságot kitarásra buzdítja.) Mi a rapszódia, F.? (Oly ódai szárnyalású dal, melyben az indulat heve elragadja a költőt, s csapongva fejezi ki érzelmeit és gondolatát. Versalakja is szaggatott menetű. A rapszódok görög énekesek voltak, akik harcidalokat adtak elő.)

6. Az elégia.

Következik utolsó műfajunk! (Az elégia.) Ezzel már eleget foglalkoztunk ma. Foglald össze néhány szóval a tudnivalókat, K.! (Szabolcska Mihály kedves kis tanítványát siratja el a *Dal a kis Demeter Rózsikáról* című versében. A kis leány váratlan halála megrendítette a költőt, de fájdalomának kiöntése után megenyhült. Tompa Mihály *Tornácomon* című költeményének első része leírás, második része fájdalmas töprengés, majd megenyhülés. Ezek a költemények elégiák, panaszdalok. A költő kiönti lelke fájdalmát és megvígasztalódik.)

7. A dal, az óda és az elégia összehasonlítása.

Most hasonlítsuk össze a három csoportot. Mit fejeznek ki az érzelmi költészet műfajai? (Érzelmeket.) Milyen érzelmeket fejez ki a dal? (Egyszerű érzelmeket.) Hát az óda és fajjai? (Fenséges érzelmeket.) Melyek a fenséges szép alkotó elemei, M.? (A nagyság és erő.) Magyarázd ezt meg! (Az óda és fajjai nem mindennapi érzelmeket fejeznek ki, hanem a költő szívét-lelkét megragadó, felkorbácsoló, nagyszerű érzelmeket. Itt nagy dolgokról van szó: a haza sorsáról, az Isten mindenhatóságáról. Az indulat heve elragadja a költőt, s nem a maga, hanem a nemzet vagy az emberiség nevében beszél. Előadása ünnepies, szónokias, gyakran csapongó, lázasmenetű.) Az elégia hangja is heves és szenvedélyes, S.? (Az elégia hangja mélabús, borongó, panaszos. A fájdalmát a megnyugvás és vígasztalódás váltja fel.) Az elégia magasabbrendű műfaj a dalnál, de nem éri el az óda fenséges szárnyalását.

8. Sajó Sándor: *A veréb* című költeményének bemutatása, műfajának megállapításával.

Most felolvasok egy költeményt. Figyeljétek meg jól! Sajó Sándor verse:

A veréb.

Bús ősz borong a Kárpátok alatt,
Dermesztve napfényt, szárnyas bogarat;
Ködfátylas csendben hallgat a határ,
S te már úton vagy, jó gólyamadár.

Indulsz te is már, zúgó fecskeraj,
Hisz igazad van, — éhen itt né halj;
Hisz igazad van: szomorú az ősz, —
S ha új tavasz lesz, — újra visszajősz.

Könnyű szárnyúak hasznos igaza:
Hol sok bogár van, ott van a haza;
Szomorú, felhős magyar ég alatt
Mit keresnétek, kényes madarak?

Itt őszre jár most, azután jön a tél.
Verébbad itt majd koldulgatva él;
Lent, messze délen most van kikelet,
S ti nem lehettek hitvány verebek...

Könnyű szárnyúak, jó, — csak menjetek!
Én a verébről mondok éncket,
S dicsérem ezt a kicsi madarat:
Koldús, kopott, de hű és — itt marad.

Zord télen, majd ha éhség kergeti,
Jut kenyeremből morzsa is neki.
Szelíden hívom: jöszte közelébb
Osztályos társam, szürke kis veréb!

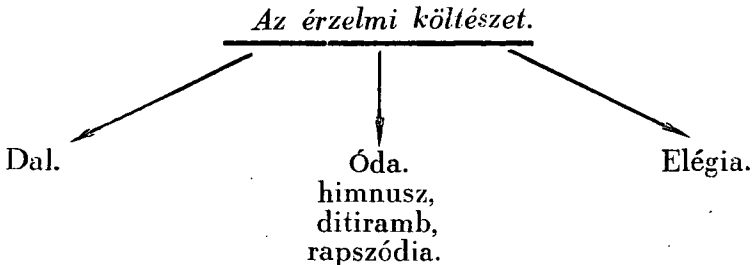
Lásd, egy a sorsunk, ez köt engem is:
Hűség e földhöz zordon télben is,
S bár sose érjünk enyhébb nyarat,
Szenvedve, sírva, ha így van megírva.
Élünk-halunk a magyar ég alatt!

Miről van szó ebben a versben? K.! (A haza iránti hűséges ragaszkodásról. A költő a szürke verébben a hazához való hűséges ragaszkodás példaképét látja, mert ióban-rosszban kitart hazája mellett. A költő és a veréb sorsa azonos.) Melyik műfajhoz tartozik ez a költemény? R.! (Tárgya a hazához való hűséges ragaszkodás, de ez a haza sorsát nem érinti. Bár komolyhangú költemény, mégsem óda, hanem hazafias dal. Olyanféle, mint Petőfi *Honfidal*-a.) Helyes. Meg vagyok róla győződve, hogy bármely költemény műfaját könnyen meg tudjátok állapítani.

V. Összefoglalás.

A tábla és a füzet képe:

Mivel foglalkoztunk a mai órán, K.? (—) Mi az érzelmi költészet, M.? (—) Műfajai hány csoportot alkotnak, B.? (—) Mi szerint különíthetők el, H.? (—) Mi a dal, V.? (—) Mi az óda, G.? (—) Mi a himnusz, R.? (—) Mi a ditiramb, L.? (—) Mi a rapszódia, S.? (—) Mi az elégia, D.? (—).

A házi írásbeli feladat: *Karácsonyi hangulat a városban*, vagy: *Hogyan készül a falu (tanya) a karácsonyra?* Hangulatos, eleven beszámolót várok mindenki részéről. Aki általános-ságban ír, nem érheti el célját.

Szántó Lőrinc.

Német nyelv.

Számonkérés és osztályozás.

A számonkérés az órának az a mozzanata, mellyel az iskolai munkát elindítjuk, s visszapillantva a múlt órán elvégzett anyagra, meggyőződni kívánunk arról, vajjon a tanulók ténylegesen birtokukba vették-e az új ismereteket, elmélyíteték-e azokat otthoni stúdiómmal, s alkalmas-e ez az alap a továbbhaladásra. Itt a számonkérésben egyesül az iskolai és otthoni munka, itt világlik ki a munka eredménye. Eredmény pedig csak akkor lehetséges, ha a tanuló az iskolában is, otthon is teljes odaadással végezte munkáját. De míg az iskolában végzett munkában a tanár az irányító fő, ő látja a célt, ő választja meg az annak elérésére szükséges eszközöket, s ő állapítja meg a munka módját is: addig az otthoni munka teljesen a tanulóra van bízva, annak elvégzésében önállóan jár el, s elvégzéséért is a tanuló a felelős. Ha a tanuló az órán lefolyt iskolai munkában tevékenyen részt vett, ha figyelt, s ha a tárgyalt új anyagot megértette: akkor képesnek kell lennie az új ismeret elmé-